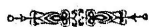

γωγῶν πλοίων τὰ πληρώματα ὠπλίζοντο. Φαίνεται ὅμως ὅτι τὰ πλοῖα ταῦτα σχεδὸν πάντοτε ἐν παραπομπῇ πολεμικῶν δρομῶνων ἔπλεον, καθ' ὅτι ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι τὰς ἀπαιτούμενας πολεμικὰς ἀρετὰς, ἵνα μὴ ἀμυνθῶσι κατὰ μίας ἐπιθέσεως.

Μιχαὴλ Γούδας

ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ

Μελέτη τοῦ κ. Παύλου Λανδορμύ

(διασκευασμένη ε' τῇ γλῶσσᾳ μας ἀπὸ τοῦ Πέτρο Ζητουνιάτῃ).

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον φύλλον)

Ὁ λόγος τοῦ Σωκράτη δὲν εὐχαριστοῦσε περισσότερο ἀπ' τὸ πρόσωπο του, τοῦλάχιστο τὴν λεπτὴ καλαισθησίαν τῶν συμπολιτῶν του. Μὴ ὄντας ῥήτορας, δὲν εἴξερε νὰ παρουσιάσῃ τὸ ξετύλιγμα τῆς σκέψης του μὲ κάποιαν λαμπρότην, νὰ θαμπώσῃ τὸ ἀκροατήριον τοῦ μ' ἀπρόβλεπτα λογοπαίγνια καὶ μὲ τὴν ῥυθμικὴν ἁρμονίαν τῶν περιόδων του. Δὲν εἴξερεν ἄλλην τέχνην παρὰ τὴν διαλογικὴν καὶ τὴν ἐφάρμοζε σὲ κάθε στιγμήν καὶ ὅπου κιὰν εὐρίσκονταν εἰς τὶς δημόσιες πλατεῖας, εἰς τὰ λουτρά, εἰς τὸ ἐργαστήρι τοῦ τεχνίτη, σὲ συμπόσια ἢ εἰς τὶς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ. Συνδιαλέγονταν μὲ τοὺς πλούσιους καὶ μὲ τοὺς φτωχοὺς, μὲ τοὺς φίλους του καὶ μ' ἄγνωστους ἀκόμα, διευθύνοντας αὐτοὺς πάντῃ τὴν συνομιλίαν, θέτοντας τὰ ζητήματα καὶ μιῶντας μὲ τέτοιο τρόπο, ποὺ ἀνάγκαζε τοὺς ἄλλους νὰ μιλήσουν. Ἄλλως τε τὰ θέματα αὐτῶν τῶν συνομιλιῶν, γιὰ ὅποιον δὲν εἰμποροῦσε νὰ νιώσῃ βαθύτερα, δὲν ἦσαν καὶ τόσο ἀνυψωτικά. «Μὲς δέρνεις ἀκαταπαύστως τ' αὐτιά μὲ τὰ ἴδια πράγματα, τοῦ ἔλεγον. Καὶ δὲν κάνεις τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ μιλήσῃς ὅλο γιὰ τσαγκάρηδες, γιὰ μπογιατζήδες, γιὰ μαγειροὺς καὶ γιὰ γιατροὺς.»

Ἡ διαγωγή τοῦ Σωκράτη σὲ πολλὰς περιστάσεις ἐφαίνονταν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀπρεπὴ, ὅπως ἡ φυσιογνωμία του τοὺς ἐφαίνονταν κοινὴ ἢ ἡ γλῶσσα του χυδαία. Ἀγαποῦσε πολὺ τὶς ἀστεϊότητες, καὶ οἱ ἰδιοτροπίαι του, οἱ τὸσον παράξενες, ταιριάζονταν ἄσχημα, γιὰ τοὺς συγχρόνους του, μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ φιλοσόφου. Τὸν ἐβλεπαν ξάφνου μέσα εἰς τὰ συμπόσια νὰ εὐφραίνῃ τοὺς συνδαιτημόνες του μὲ χίλια λογῆς λόγια, νὰ τοὺς λέγῃ ὅτι θὰ μάθῃ χορὸν, γιὰ ν' ἀδυνατίσῃ λίγο ὁ ὄγκος τῆς κοιλιᾶς του. Καὶ μόνο μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ Σωκράτης θὰ χόρευε ποῖος

Ἀθηναῖος δὲν θὰ ξεσποῦσε εἰς τὰ γέλοια ; Ἡ μήπως εἴταν καμωμένος τάχα γιὰ μιὰ τέτοια ἐξάσκηση εὐκαμψίας καὶ χάρης, αὐτὸς ὁ τόσο χοντρός καὶ παχὺς καὶ ἀδέξιος ; Κι' ὅμως δὲν εὐχαριστοῦνταν νὰ τὸ λέγῃ μόνο, ἀφοῦ μιὰ μέρα οἱ φίλοι του τὸν βρῆκαν εἰς τὸ σπίτι του μηχανευόμενο καὶ προσπαθῶντας νὰ μιμηθῇ τὶς ἁρμονικὰς κινήσεις καὶ τὴν ἐκφραστικὴν μιμικὴν τῶν χορευτῶν τῆς Συρακούσας. Γιὰ ἓνα σοφὸ σὰν τὸν Σωκράτη τὰ φερσίματά του δὲν εἴταν καὶ τόσο σοβαρά. Κι' εἴταν ἡ γνώμη τῶν Ἀθηναίων αὐτῇ, μὰ ὁ Σωκράτης δὲν φοβόταν τὸ γελοῖο, καὶ συχνὰ ξεφάντωνε γιὰ τὰ πράγματα τοῦ πλῆθους. Κ' ἔτσι, ὅταν ἡ τύχη τὸν ἔκαμε μιὰ μέρα γερουσιαστή καὶ ὁ δῆμος του μὲ τὴν σειρά του ἐπεστάτησε εἰς τὶς συιελεῦσες τοῦ λαοῦ, ἔπρεπε νὰ μαζέψῃ τοὺς ψήφους. Μὰ ὁ Σωκράτης ποῦ εἴταν ξένος εἰς αὐτὰς τὶς συνήθειες τῆς πόλης ἀγνοοῦσεν ἀπολύτως τὸν τρόπον πῶς νὰ φερθῇ σὲ μιὰ τέτοια περίστασι, πρᾶγμα ποῦ ἔκαμε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ξεκαρδιοστοῦν εἰς τὰ γέλοια.

Ὁ Σωκράτης εἶχε γυναῖκα τὴν Ξανθίππην σωστὴν μέγαιραν. Κι' ὅμως χωρὶς λέξιν νὰ εἰπῇ, μὲ ὑπομονὴ ἀγγελικὴ ὑπέφερε τοὺς θυμούς της, καὶ τόσο, ὅπου οἱ συζυγικὰς τους διχόνοιες ἦσαν ξακουσμένες καὶ τὸν ἔκκαναν τὸ παίγνιον τοῦ κόσμου. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ξυδομῶντες λιγάκι δὲν εἰμποροῦσαν νὰ τὸ χωνέψουν αὐτὸ κ' ἐθίμοναν γιὰ τὴν ἀδιαντροπὴν τοῦ Σωκράτη, ποῦ ἄφηνε νὰ τὸν μεταχειρίζεται ἔτσι ἡ γυναῖκα του. Καὶ ἡ γλωσσοκοπανία τότε τῶν Ἀθηναίων ἔδινε κ' ἔπαιρνε. Λοιπὸν ὁ Σωκράτης, ἔλεγχεν, δὲν εἶνε ἄντρας ; Τὸ ἀξίωμα τοῦ σοφοῦ ταιριάζει μὲ μιὰ τέτοια καλωσύνη ἢ μὲ μιὰ τέτοια δειλία ; Ἐνας φιλόσοφος πρέπει τάχα ν' ἀφίνη καὶ τοῦ ταράζουσιν ἔτσι τὴν ζωὴν του καὶ τοῦ ὑδρίζουσιν τὴν μεγαλειότην τοῦ προσώπου του, οἱ φιλονεικίαις μιᾶς τέτοιας γκρινιάρικης γυναίκας ;

— Γιατί, τοῦ ἔλεγεν ὁ Ἀντισθένης, ὑποφέρεις αὐτὴ τὴν γυναῖκα, τὴν πιὸ ἀκοινωνήτην ποῦ ὑπάρχει, ποῦ ἔγεινε, ποῦ θὰ ὑπάρξῃ ποτέ ;

Καὶ ὁ Σωκράτης ἀπαντοῦσε τόσο θαυμασία.

— Γιατί ; Διότι παρὰ τὴν συχνὰ πῶς ἐκείνοι ποῦ θέλουν νὰ γίνουν καλοὶ καθολάρηδες δὲν προμηθεύονται τὰ ἡσυχὰ ἄλογα, μὰ πηγαίνουν κι' ἀγοράζουσιν τὰ ἄττα τὰ πιὸ ἄγρια καὶ σκιαχτάρικα, γιὰτι εἶνε βέβαιοι, πῶς θὰ τὰ δαμάσουν εὐκόλα, θὰ τὰ ἡμερέψουν καὶ θὰ φθάσουν εἰς τὸν σκοπὸν τους, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι. Ἐγὼ ἤθελα νὰ μάθω νὰ συναναστρέφομαι μὲ τοὺς ἄνδρας καὶ γι' αὐτὸ νυμφεύθηκα τὴν Ξανθίππην, ὄντας βέβαιος πῶς, ἂν κατορθώσω καὶ τὴν ὑποφέρω, τότε πιὸ εὐκόλα θὰ συμφωνῶ μὲ ὅλους τοὺς χαραχτήρας.

Μὰ μιὰ τέτοια γλῶσσα εἶναι τόσο δυσκολονόητη.

* *

Τὰ πάντα λοιπὸν ποῦ ἀνάγονται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ Σωκράτη,

τὸ πρόσωπο του, τὰ λόγια του, οἱ πράξεις του, ἐπείραζαν τὴν καλαισθησίαν τῶν Ἀθηναίων ὡς τὸ ζήτημα τῆς Ὀμορφίης, τῆς Τάξεως, τῆς Σεμνότητος, τῆς Χάρους καὶ τῆς Ἀρμονίας. Κ' ὁ Σωκράτης ἔπρεπε νὰ πᾶψη καὶ ἀρέσῃ πρὸς τοὺς συμπολίτες του. Ἐνὰς λαός, τόσο ἐλαφρὸς καὶ ἐπιπόλαιος, δὲν θέλγεται εὐκολα, πρὸς μὲ τις ιδιότητες τοῦ πνεύματος τοῦ ὁποίου τὸ θέλγητρο ξανοίγεται ὡς ὅλη τὴν ἐξωτερικὴν παρὰστασιν τοῦ σώματος, καὶ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὶς βαθύτατες ἀρετὰς, ποὺ εἶνε ἡ ἀληθινὴ ὁμορφιὰ τῶν ψυχῶν.

Μ' ὅλα ταῦτα ὁ Σωκράτης, χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν, δὲν θὰ τραβοῦσεν ἐναντίον του τὰ μίσση καὶ τὶς τόσο βίαιες ἀντιπάθειες, ἂν εὐχαριστεῖτο καὶ περιορίζοταν νὰ συχνάζῃ μόνον τὴν νιότην, ἀπλώνοντας εἴτε νέες ιδέας, εἴτε πειράζοντας τὴν λεπτότητα τῶν συμπολιτῶν του μὲ τοὺς πρᾶδοξους τρόπους του. Ἡ Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία μὲς ἀπέδειξε, σὲ χίλιες εὐκαιρίας, καὶ μὲ μιὰ ἀξιοσημείωτη ἀνοχή, πῶς γιὰ κάθε ἄνθρωπον ποὺ δὲν ἀναμιγνύονταν ὡς τὴν πολιτικὴν, εἰδείχονταν πάντα ἐπιεικὴς γιὰ ὅλες τὶς τολμηρότητες καὶ τὶς αὐθάδειας τῆς καθαρῆς θεωρίας. Διεσκέδαζε πολὺ μὲ τὶς ιδέας γιὰ τὴν ἀπαγόρευση τοῦ παιγνιδίου καὶ ἐνιωθε καλὰ πῶς ἀπαγορεύοντας τὸ παράδοξον, θὰ ἔπνιγε καὶ τὴν σκέψιν ποὺ μέσῃ του ἐκρύβοταν. Ἀλλὰ ὁ Σωκράτης πολὺ ἐνωρὶς ἔσυρεν ἐπάνω του τὶς ἄπειρες ἔχθρας ἐπιτρέποντας ὡς τὸν ἑαυτὸ του νὰ κρίνῃ μὲ ὑπερβολικὴν ἐλευθερίαν τὸν χαρχητῆρα ἢ τὴν διαγωγὴν τῶν συμπολιτῶν του, πολιτικῶν ἢ ιδιωτῶν. Ὅχι, μόνον ἀγνοοῦσε καθολοκληρίαν τὴν τέχνην τὶς ἐπιτηδεύσεις, ἀλλὰ συχνὰ ἐφάνισταν νὰ μὴ ζητᾷ, ὡς τὶς ἀκατάπαυστες συνομιλίαις του, τίποτε ἄλλο, πρὸς νὰ πληγῶνῃ τοὺς συνομιλητάς του μὲ τὴν εἰλικρίνειαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐξεγύμνωνε τὶς πονηρίας τους. Οἱ περισσότερες τῶν συνομιλιῶν του δὲν εἶχαν ἄλλον σκοπὸν παρὰ νὰ πείσουν καὶ τοὺς καὶ ἐκείνους ὅτι δὲν ἐγνώριζαν αὐτὸ ποὺ ἐπίστευαν ὅτι γνωρίζουν καλλίτερα καὶ πῶς δὲν εἶχαν κανένα ἀπὸ τὰ προτερήματα ποὺ κολλακεύονταν περισσότερον πῶς εἶχαν. Κ' ἔτσι ἀπέδειχνε ὡς ἓνα στρατηγὸν πῶς δὲν εἴξερε τὴν πρώτην λέξιν τοῦ ἐπαγγέλματός του καὶ τὸν ἀνάγκασε νὰ ὁμολογήσῃ πῶς ἦταν ἀπολύτως ἀνίκανος νὰ ὀδηγήσῃ ἓνα στρατόν. Μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ἐρωτοῦσεν ἓνα νέο πολιτικὸν γιὰ τὴν τέχνην τοῦ κυβερνᾶν τὶς πόλεις καὶ σιγὰ σιγὰ τὸν ἔφερνε ὡς τὴν δύσκολον θέσιν τῆς ἀντιλέγει μετὰ τὴν ντροπὴν του καὶ νὰ τὰ χάνῃ ὡς τὶς ἐκφράσεις του, γιὰ νὰ τὸν ἀφήσῃ κατόπι ὡς τὴν γελοία θέσιν τοῦ ἀνθρώπου ποὺ, ἀφοῦ εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ δασκαλέψῃ καὶ ἀναπτύξῃ τοὺς ἄλλους, ὁ ἴδιος μπροστὰ ὡς ἓνα πολυάριθμον ἀκροατήριον εἰδείχνε τὴν βλακειάν του καὶ τὴν ἀμάθειάν του. Τέτοια μὲν μαθήματα ὅσοι καὶ ἂν ἀξίζαν, δημιουργοῦσαν ἐχθροὺς ὡς τὸν Σωκράτη, ὡς ὅλες τὶς κοινωνικὰς τάξεις. Τὰ θύματα τῆς σκληρότητος του τῆς γιομάτης ἀπὸ εἰλικρίνειαν, μπορεῖ νὰ τὸ πιστέψῃ κανεὶς πῶς ἦσαν τὰ πρὸς πρόθυμα νὰ τὸν μεταχειρίζονταν γιὰ σοφιστήν, καὶ νὰ γεμίζουν τὸν κόσμον μὲ κάθε λογῆς κατηγορίας, νὰ τὸν παρασγαίνουν γιὰ σκεπτικιστὴν στερούμενον κάθε αἵσθησιν καὶ ἠθικῆς καὶ ἐπωφελοῦμενον ἀπὸ τὴν δια-

λεχτική του δεξιότη γιά νά θαυπώνη τοὺς νέους, νά τοὺς σύρη σιμά του, νά τοὺς μαθαίνει τὴν περιφρόνηση ἔς τοὺς ἀνθρώπινους καὶ θείους νόμους καὶ νά τοὺς προμηθεύη τὰ μέσα νά ικανοποιοῦν ἀδίκαντροπα τὴν δίψα τους γιά τίς ἡδονές καὶ τίς φιλοδοξίες τους.

*
* *

Ὁ μεγάλος κωμικός ποιητής ὁ Ἀριστοφάνης καὶ εἰς τὴν σκηνὴ ἀκόμα ἀνέβασε μιὰ μέρα τὸν Σωκράτη. Ὁ Ἀριστοφάνης εἶχεν ἔως κάποια μνησικακία προσωπική κατὰ τοῦ Σωκράτη, τοῦ ἀνηλεήμονα τούτου ἐπανορθωτῆ τῶν δημοσίων καὶ ἰδιαιτέρων ἀδικημάτων, γιὰτὶ ἀνῆκε εἰς τὸ ἀριστοκρατικὸ κόμμα πού, οἱ νεωτερισμοὶ ἀνησυχοῦσαν καὶ εἰς τὸ πρόσωπο τοῦ Σωκράτη ἐπίστεψε πῶς χτυποῦσαν ὅλους τοὺς σκεφτικιστάς, ὅλους τοὺς ὀρθολογιστάς τοὺς σοφιστάς καὶ τοὺς ἐπαναστάτας. Ἐξωγράφισε τὸν φιλόσοφο μὲ χαρακτηριστικὰ ἐνὸς ἀθλίου δασκάλου πού μαθαίνει εἰς τὴν νιότη τὴν τέχνη τῆς ἀπάτης, τῆς ἐπίκρισης σ' ὅλα τὰ ζητήματα, τοῦ ξεγελασμοῦ τῶν πιστωτῶν καὶ νά μὴ πληρώνῃ τὰ χρέη της.

— Εἶνε ἐδῶ τὸ σχολεῖο τῆς σοφίας, λέγει ἓνα ἀπὸ τὰ πρόσωπα τοῦ ἔργου, δείχνοντας τὸ σπῆτι τοῦ Σωκράτη. Ἀποδείχνουν ἐκεῖ μέσα πῶς εἵμαστε κάρβουνα κλεισμένα ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη μέσα εἰς τὸ εὐρύχωρο ἀποπνιχτῆρι τ' οὐρανοῦ. Ἐπίσης πωλοῦν ἐκεῖ τὴν τέχνη πῶς νά κερδίζῃ κανεὶς τίς ἀδικίες καὶ τίς δίκαιες ὑπόθεσες.

Ἐνας μαθητὴς τοῦ Σωκράτη διηγεῖται ὅτι ὁ δάσκαλός του καταγίνεται νά μετρήσῃ πόσες φορές ὁ ψῆλλος πηδάει τὸ φάρδος τῶν ποδιῶν του καὶ νά σπουδάξῃ ὅ,τι εἶνε εἰς τὸν οὐρανὸ καθὼς καὶ κάτου ἀπ' τὴν γῆ. Παρατηροῦν τὸν Σωκράτη κρεμασμένο μέσα εἰς ἓνα κοφίνι γιά νά πικρατηρήσῃ τ' ἀστέρια ἀπὸ σιμώτερα καὶ ἀπ' τὸ ὕψος τοῦ κανίστρου του, δέχεται τοὺς ἐπιτεκνέφτας του. Ἀρχίζει τώρα νά ἐπαγγέλεται τὸν ἀσεβῆ.

— Δὲν ὑπάρχει Δίας, λέγει εἰς τὸν νεὸν τοῦ μαθητῆ.

— Τί λές αὐτοῦ ; ἀπαντᾷ ὁ ἄλλος. Τότε ποιοὺς κάνει καὶ βρέχει ; Λέγε λοιπὸν ποιοὺς ;

— Τὰ σύγνεφα εἶνε, καὶ σοῦ τὸ ἀποδείχνω. Εἶδες ποτὲ νά βρέξῃ χωρὶς ὁ οὐρανὸς νά εἶνε συγνεφισμένος ; Ἄς κάμῃ λοιπὸν ὁ Δίας νά βρέξῃ ὅταν ὁ οὐρανὸς εἶνε ἀσυγνεφιστος !

— Μὰ τὸν Ἀπόλλωνα, νά ! καί τι, πού εἶνε πολὺ λογικὸ ! Μὰ πῶς μου λοιπὸν ποιοὺς εἶνε αὐτὸς πού κάνει τὴν βροντὴ πού τόσο τὴν φοβοῦμαι ;

— Πάλι τὰ σύγνεφα πού κυλιοῦνται τὸ ἓνα ἐπάνω εἰς τ' ἄλλο.

— Μὴ πῶς τοῦτο ; ὦ εἰς ! ὁ πῶς τολμηρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους θά μοῦ τὸ εἰπῇ !

— Γεμάτα ἀπὸ νερό καὶ ἀπὸ κίνητη, φουσκωμένα ἀπὸ βροχὴ κρημνίζονται

ἀπὸ τὰ μέρη ποὺ πλανῶνται καὶ εἰς τὴ φόρα τοὺς αὐτὴ συγκρουόμενα θραύονται μ' ἓνα μεγάλο κρότο.

— Τάχα ὁ Δίας δὲν τὰ βιάζει νὰ κινεῖται ;

— Καθόλου, εἶνε ὁ ἀνεμοστρόβιλος,

— Ὁ ἀνεμοστρόβιλος ; Νά, κάτι τι ποὺ δὲν τῶξεραι ὡς τώρα. Λοιπὸν ὁ Δίας δὲν ὑπάρχει ἀφοῦ εἰς τὴ θέση του ὁ ἀνεμοστρόβιλος βασιλεύει. Κι' ὅμως δὲν μοῦ εἶπες ἀκόμα τί εἶνε αὐτὸ ποὺ κάνει τὸ μπουμπωνητό ;

— Τί διάβολο δὲν ἀκούς ἐσύ ; Σοῦ εἶπα πῶς τὰ σύγνεφα φορτωμένα ἀπὸ βροχὴ συγκρούονται κ' ἔτσι ὅπως εἶνε φουσκωμένα θραύονται τότε μὲ κρότο.

— Μὰ τὸ ἀστροπελέκι ποῦθεν ἔρχεται ; Μάθε τό μου. Αὐτὸ τὸ φῶς τὸ σπιθοδόλο ποὺ πότε καίει ἐκεῖνον ποὺ ἐγγίζει καὶ πότε μόλις τὸν ψάθει, δὲν εἶνε φανερό πῶς ὁ Δίας τὸ ρίχνει εἰς τοὺς ἐπίορκους ;

— Ἦν τὸν βλάκα ! ὦ τὸν μωρολόγο ! Φαίνεται πῶς μυρίζει ἀκόμα παλιό-σύνη. Ἄν ὁ Δίας χτυπάει τοὺς ἐπίορκους γιὰτί τότε δὲν ἐκεραύνωσεν τὸν Σίμωνα, τὸν Κλεώνυμιο καὶ τὸν Θέωρο ; Ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ὑπάρχουν ἄλλοι πιὸ καλοὶ ἐπίορκοι. Ἄλλ' ὅχι, χτυπάει τὸν ἴδιο τὸν νὰύ του καὶ τὸ Ἀθηναϊκὸ ἀκρωτήριο τὸ Σούνιο καὶ τὰ ψηλὰ τὰ δέντρα. Γιατί ; Μιὰ δρυς δὲν εἶνε ἓνας ἐπίορκος.

— Δὲν ξέρω μὰ νὰ κάτι τι καλὰ εἰπωμένο. Τί εἶνε λοιπὸν τ' ἀστροπελέκι ;

— Ὅταν ἓνα ἀγεράκι ξηρό, σηκώνεται πρὸς τὰ σύγνεφα καὶ κλείνεται ἐκεῖ μέσα, τὰ φουσκώνει ὅπως τὸν ἀσκὸ, ὕστερα πολὺ πιεσμένο τὸ θλίβει καὶ ξεφύγει μὲ βιαιότητα, βογγώντας καὶ ἀνάφτοντας ἀπὸ τὴν ἴδια του ὀρμή.

— Ἀλήθεια, καὶ σ' ἐμένα τὸ ἴδιο συνέβηκε μιὰ μέρα εἰς τις ἑορτὲς τοῦ Δία. Ἐφῆνα γιὰ τὴν οἰκογένειά μου ἓνα λουκάνικο ποὺ εἶχα λησμονήσει νὰ τ' ἀνοίξω. Ἐφούσκωσε τότε καὶ σπάνοντας μοῦ γέμισε τὰ μάτια καίγοντας τὸ πρόσ-ωπό μου.

Καὶ ὁ χορὸς τῶν Συγνέφων, θεότητες συμβολικὲς τῆς πανουργίας καὶ τῆς σκοτεινότητος τῶν σκέψεων, λαβαίνει τότε τὸν λόγον.

— Ὡ θνητέ, σὺ ποὺ ἐπεθύμησας νὰ δασκαλέψῃς μὲ τὴν ὑψηλὴν μας σοφίαν, τοὺς Ἀθηναίους, οἱ Ἕλληνες θὰ ζηλέψουν τὴν εὐτυχίαν σου, ἂν ἔχῃς μνημονικὸ καὶ φλόγα εἰς τὴν σπουδὴν, ἂν ξέρῃς ν' ἀψηφᾷς τίς δοκιμασίας ὀρθῶς νὰ μένῃς καὶ νὰ περπατᾷς χωρὶς ποτὲ νὰ κουρασθῇς, ν' ἀντέχῃς εἰς τὸ κρῦο καὶ λίγον νὰ φροντίζῃς ἂν θὰ δειπνήσῃς, νὰ μὴ πίνῃς κρασί, τὴν γυμναστικὴν εἰς τὰ γυμναστήρια καὶ ἄλλας παρόμοιους τρέλλας, ἂν ἐπὶ τέλους πιστεύῃς, ὅπως πρέπει νὰ τὸ κἄνῃ καθε μυχλωμένος ἄνθρωπος, ὅτι ἡ μεγαλειότερη εὐτυχία ἀπ' ὅλα τὰ καλὰ εἶνε νὰ σκέπτεται κανεὶς καὶ νὰ ζῇ καλλίτερα ἀπ' τὸν ὕμνον καὶ νὰ λάμπῃ εἰς τοὺς ἀγῶνες τοῦ λόγου.

— "Αν πρόκειται ν' ἀντέχη κανείς ε' τοὺς κόπους, ἀπαντάει ὁ νιόφερος μαθητής, νὰ περνᾷ τὶς νύχτες τοῦ δουλεύοντος, νὰ ζῇ οἰκονομικᾶ, νὰ πολεμᾷ μὲ τὴν κοιλιὰ του καὶ νὰ τρώγῃ στραγάλια, πρέπει νὰ εἶσε ἡσυχὴ γιατί εἶμαι σκληρὸς σὰν τὸ ἄμῳνι.

Ἀποδῶ καὶ πέρα, συμπέραναν ὁ Σωκράτης, δὲν θ' ἀναγνωρίσης ὅπως ἐμεῖς, ἄλλους θεοὺς παρὰ τὸ Χάος, τὰ Σύννεφα καὶ τὴν Γλῶσσα.

Ἄλλ' ὁ καλὸς αὐτὸς μαθητής, γεμᾶτος ἀπὸ καλὴ θέληση, ποῦ ἐπιθυμεῖ νὰ ἔμπῃ μέτα ε' ὅλα τὰ μυστικὰ τῆς σοφιστικῆς, δὲν ἔχει δυστυχῶς οὔτε μνήμη οὔτε διορατικότη. Δὲν εἶνε πιά νέος καὶ τὸ πνεῦμα του ἔχασε κάθε εὐκαμψία, καὶ τελειώνει παύοντας νὰ παίρνῃ μαθήματα ποῦ δὲν ἔχει νὰ ὠφεληθῇ τίποτε ἀλλ' ἔχει τὴν ἀξίωση νὰ δώσῃ ε' τὸν γυιό του τὴν ἀνατροφή ποῦ αὐτὸς δὲν μπόρεσε νὰ μάθῃ. Καὶ νὰ πῶς τὸν παρουσιάζῃ ε' τὸν Σωκράτη.

— Δασκάλεψε αὐτὸν τὸν νέο ὁ Σωκράτης. Εἶνε ἓνα ἐξυπνὸ παιδί. Μικρὸς ὅταν ἦταν διεσκέδαζε ε' τὸ σπίτι σκαλίζοντας, φελοῦκες, κατασκευάζοντας, δερμάτινα ἀμαξάκια καὶ σχεδιάζοντας σπίτια. Εἴξερε θαυμάσια νὰ κάνῃ τὸν βάτραχο μὲ τὴν φλοῦδα τοῦ ροῖδιοῦ. Μάθε του τοὺς δύο συλλογισμούς, τὸν ἀληθινὸ καὶ τὸν ψεύτικο, τὸν ψεύτικο ποῦ, θριαμβεύει τοῦ ἀληθινοῦ μὲ ἀπατηλὰ ἐπιχειρήματα. Ἄν δὲν μπορεῖς νὰ τοῦ μάθῃς καὶ τὰ δύο, μάθε του τοῦλάχιστο τὸν ψεύτικο συλλογισμό.

— Εἶνε ὁ Ἀληθινὸς καὶ ὁ Ψεύτικος, ὁ Δίκαιος καὶ ὁ Ἄδικος ποῦ οἱ ἴδιοι θὰ τὸν δασκαλέψουν, ἀπαντοῦσεν ὁ Σωκράτης.

Καὶ αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἐκόμισαν ε' τὴν σκηνή, κλωδομένους τὸν Δίκαιον καὶ τὸν Ἄδικον ντυμένους σὰν πετεινοὺς καὶ ἑτοιμοὺς νὰ συμπλακοῦν ἀναμεταξύ τους. Ὁ Δίκαιος ἀρχίζειν ἔτσι.

— Θὰ εἰπῶ ποιὰ ἦτο ἡ παλὴ ἀνατροφή ὅταν δασκάλευα τὴν δικαιοσύνη μὲ τόση ἐπιτυχία καὶ ὅταν ἡ μετριοφροσύνη εἶχε ἀκόμα τιμὴ καὶ πέραση. Κατὰ πρῶτα δὲν ἔπρεπε ν' ἀκούσης ἓνα παιδί νὰ μιλῇ. Σ' τὸν δρόμο, ὅταν ἐπήγαιναν ε' τὸ ὄδετο, ὅλοι οἱ ἑφηβοὶ τῆς ἰδίας συνοικίας ἐβάδιζαν γυμνοὶ καὶ μὲ τάξη καὶ ὅταν ἀκόμα ἐχρόνιζε. Σ' τὸ σπίτι τοῦ δάσκαλου τοὺς μάθαιναν νὰ τραγουδοῦν ἢ «τὴν τρομερὴ Παλλάδα ποῦ ἀναποδογυρίζει τὶς πόλεις» ἢ «τὴν κραυγὴ ποῦ μακριὰ ἀντηχάει ε' τὸν σοβαρὸ τόνο τῆς ἀρχαίας ἀρμονίας. Κι ἂν κα εἰς ἕκανε καμιά ἀστεϊότη ἢ ἔδινε ε' τὴν φωνή του λιγυσμούς μαλακοὺς ὅπως ἐκείνους ποῦ σήμερὰ οἱ μαθηταὶ τῆς Φρύνης κοπιᾶζουν τόσο νὰ μελωδήσου, τοὺς μεταχειρίζονταν γιὰ ἐχθροὺς τῶν Μουσῶν καὶ τοὺς ἔσπαζαν ε' τὸ ξύλο.

Σ' τὸ τρῆπέζι, σὰν καθόνταν νὰ φᾶνε τὰ παιδιὰ δὲν τολμοῦσαν νὰ πάρουν πρωτοῦ ἀπ' τοὺς γονεῖς του μιὰ βάρβα, ἓνα σπυρὶ γλυκάνισο, ἓνα φύλλο ἀπὸ μαχεδονῆσι. Τοὺς ἀπαγόρευαν τὰ καλὰ φαγητά, τὰ ψάρια ἢ τὶς κίχλες καὶ στέκουνταν ὀρθοὶ χωρὶς νὰ σταυρώνουν τὰ πόδια.

— Τί γνωστά πράγματα ! διακόφτει ὁ "Αδίκος.

— Καὶ ὅμως νά, ξαναρχίζει ὁ Δίκαιος μὲ ποιά μαθήματα ἐμορφῶσα τοὺς ἄν-
τρας τοῦ Μαθαίνοντος. Ἀλλὰ σύ, μαθαίνεις εἰς τὰ σημερινὰ παιδιὰ νὰ διπλώνονται
πολὺ γρήγορα μέσα εἰς τὰ φερέματα, νὰ χορεύουν καὶ νὰ τραγουδοῦν χωρὶς καμιά
σεμνότητα. Ἐλα λοιπὸν νεανία μαζί μου ἀφοῦ ἐγὼ εἶμαι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ λογική,
καὶ θὰ μάθῃς ν' ἀποφεύγῃς τὴν ἀγορά, καὶ τὰ λουτρά, νὰ κοκκινίζῃς γιὰ ὅ,τι ντρο-
παλὸ εἶνε, καὶ νὰ θυμῶνῃς ὅταν τὴν ἀρετὴ κακολογοῦν καὶ κοροϊδεύουν, νὰ πα-
ραχωρεῖς τὴν θέσιν σου εἰς τοὺς πρὸ ἡλικιωμένους, νὰ τιμᾷς τοὺς γονεῖς σου, καὶ
ν' ἀποφεύγῃς ἐπιτέλους ὅ,τι εἶνε κακὸ. Γίνου σύ ἡ αἰδημοσύνη, καὶ μὴ τρέχεις
νὰ χειροκροτῇς τίς χορεύτριες. Μὴν ἀπαντᾷς εἰς τὸν πατέρα σου, μὴ τὸν μεταχει-
ρίζεσαι γιὰ μωρολόγο καὶ μὴ κατηγορῇς τὴν ἡλικίαν τοῦ γέροντος, ποῦ σ' ἀνέθρεψε.

— Ἄν τὸν ἀκούσης, μὰ τὸν Βάκχο, ξαναλέγῃ ὁ "Αδίκος, θὰ γίνῃς ἓνα κου-
ταβάκι κι' ὅλοι θὰ σέ παίρνουν γιὰ βλάκα.

— Ὅχι, ἀπαντᾷ ὁ Δίκαιος, ἀλλὰ θὰ περνᾷς τὸν καιρὸ σου εἰς τὰ γυμνάσια
γιομαῖτος ἀπὸ δύναμη κι' ἀπὸ ὑγεία. Δὲν θὰ πηγαίνῃς εἰς τὴν ἀγορὰ νὰ φλυαρῇς
καὶ νὰ φιλονεικῇς ὅπως κάνουν σήμερα. Δὲν θὰ φοβᾷσαι νὰ σέ πᾶνε εἰς τὸ δικα-
στήριο γιὰ μηδαμινὰ πρᾶγμα μεγαλυμένον ἀπὸ τὴν στρεψοδικίαν. Ἀλλὰ θὰ περπα-
τῇς εἰς τοὺς κήπους τοῦ Ἀκαδήμου, γιὰ νὰ τρέξῃς κάτου ἀπὸ τίς ἱερὲς ἐλῆες,
τὴν κεφαλὴ στεφανωμένη μ' ὀλόλευκο καλάμι μ' ἓνα ἐνῆρετο φίλον τῆς ἡλικίας
σου, ἀπολαβαίνοντας τὴν ἀναπαύσιν σου καὶ ἀναπνέοντας τὸ ἄρωμα τῶν σμιλά-
κων καὶ τὰ νιόβλαστα φύλλα τῆς λεύκας, εὐτυχισμένος νὰ βλέπῃς ν' ἀναγεν-
νιέται ἡ ἀνοιξή, καὶ ν' ἀκούῃς τὸ γλυκὸ ψιθύρισμα τοῦ πλατάνου καὶ τῆς πε-
λιᾶς. Ἄν ἀκολουθήσῃς τὰ μαθήματά μου, τὸ στήθος σου θὰ εἶνε εὐῤῥωστο, τὸ
χρῶμα σου θὰ εἶνε ῥοδοκόκκινον, οἱ πλάτες σου πλατιεῖς κι' ἡ γλώσσα σου κοντὴ.
Μ' ἂν μιμηθῇς τίς κρινούριες συνήθειες, θὰ ἔχῃς τὸ χρῶμα σου χλωμό, τίς πλα-
τες σου στενές, ἀδύνατον τὸ στήθος σου, πῆχυν τὴν γλῶσσαν σου καὶ θὰ ξέρῃς νὰ
φλυαρῇς καὶ νὰ μακρολογῇς γιὰ τὰ σχεδιάσματα τῶν νόμων. Θὰ σέ πείσουν ἐπί-
σης νὰ θωρῇς ὁμορφο ὅ,τι εἶνε ἄσχημο, καὶ ἄσχημο ὅ,τι θὰ εἶνε ὁμορφο, ὥς ὅρου
νὰ βυθισθῇς εἰς τὸν βόρβορον καὶ τὴν ἀκολασία.

* *

Ὁ "Αδίκος ἐπιχειρεῖ τότε τὴν ἀνασκευὴ τῆς συνηγορίας τοῦ Δικαίου καὶ
κερδίζει σοφιστικώτατα τὴν νίκη προστρέχοντας εἰς τὰ πρὸ διεφθαρμέναν ἐνστιχτα
τοῦ νεανίου, ποῦ θέλει νὰ διαφθείρῃ. Ἡ κωμωδία τελειώνει μὲ δύο σκηνές ὅπου
δύο νέοι μαθηταὶ τοῦ Σωκράτη, ὁ πατέρας Στρεψιάδης καὶ ὁ γυιὸς τοῦ Φειδιπ-
πίδης, δείχνουν ποιά χρῆσιν ξέρουν νὰ κάμουν τῆς ἐπιδέξιαις διαλεχτικῆς τους.
Ὁ ἓνας τὴν χρησιμοποιοῖ γιὰ νὰ χλευάσῃ ἓναν ὀχληρὸ δανειστὴν κι' ὁ ἄλλος γιὰ
νὰ ξεφύγῃ αὐθαδῶς ἀπὸ τὴν πατρικὴ ἐξουσία.

Ὁ Στρεψιάδης κατὰ πρῶτα ἐσταματήθηκε 'ς τὸ δρόμο ἀπὸ κάποιον ποῦ τοῦ χρωστᾷ ἓνα σπουδαῖο ποσὸ χρημάτων καὶ τοῦ τὸ ζητάει.

— Θὰ σέ πάω 'ς τὸ δικαστήριον Στρεψιάδῃ ἂν δὲν μοῦ πληρώσῃς ὅ,τι μοῦ χρωστᾷς.

— Γιὰ πέ μου, λιγάκι, ἀπαντάει ὁ Στρεψιάδης, πιστεύεις πῶς ὅταν βρέχῃ, ὁ Δίας ρίχνει πάντα καὶ νέον νερό, ἢ εἶνε τὸ ἴδιον νερό, ποῦ ὁ ἥλιος ἀπορροφᾷ ἀπὸ τὴν γῆ;

— Δὲν ξέρω τίποτε ἀπὸ αὐτὰ, οὔτε καὶ με μέλει νὰ τὰ μάθω.

— Καὶ νομίζεις λοιπὸν πῶς ἔχεις δικαίωμα νὰ μοῦ ζητᾷς τὰ χρήματά σου ἀφοῦ δὲν ξέρεις τίποτε ἀπὸ τὰ οὐράνια φαινόμενα;

— Ἄν στενοχωρῆσαι, πλήρωσέ μου τοῦλάχιστο τὸν τόκο.

— Τί εἶδους ζῶο εἶνε πάλιν αὐτὸς ὁ τόκος;

— Τί; κάθε μῆνα, κάθε μέρα, τὸ δανειζόμενον ποσὸ μεγαλύνει καὶ αὐξάνει πάντοτε ὅσο ὁ καιρὸς περνάει.

— Πολὺ καλὰ. Μὰ πιστεύεις ὅτι ἡ θάλασσα ἔχει περισσότερον νερὸ τώρα παρὰ ἄλλοτε;

— Ὅχι, πάντῃ τὸ ἴδιον ἔχει καὶ δὲν μπορεῖ ν' αὐξήσῃ.

— Λοιπὸν, τρελλούλη μου, ἡ θάλασσα ποῦ δέχεται ὅλους τοὺς ποταμοὺς δὲν αὐξάνει ποτέ, καὶ θέλεις τὸ χρῆμα σου νὰ πληθύνῃ; Φύγε μὴ ὥρα ἀρχή-τερα ἀπ' ἐδῶ!

Ἄλλ' ὁ Στρεψιάδης τιμωρήθηκε γιὰ τὴν κακοπιστίαν του καὶ γιὰ τὴν μωρία του ποῦ ἄφησε τὸν ἐαυτόν του νὰ πικιστῇ 'ς τὰ δίχτυα ἐνὸς σοφιστῆ. Ὁ γυιὸς του ὁ Φειδιππίδης ἀφοῦ διεφθάρηκεν ἀπ' τὸν Σωκράτη πάγει τώρα νὰ τοῦ πληρώσῃ ὅλους τοὺς κόπους τῶν σφαλμάτων του. Σὲ μὴ φιλονεικία μὲ τὸν πατέρα του ὁ Φειδιππίδης ἔρχεται 'ς τὸ ξύλο καὶ ἀφοῦ ἔδειρε τὸν Στρεψιάδην τοῦ ἀποδεικνύει κατόπι ὅτι εἶχε δίκαιον νὰ τὸν κυπῆσῃ.

— Μήπως καὶ ἐσύ δὲν μ' ἐχτυποῦσες ὅταν ἦμουν μικρὸς;

— Βεβαίως, ἀλλ' εἶταν γιὰ τὸ καλὸ σου καὶ γιὰ τὸ συμφέρον σου.

— Πέ μου, λοιπὸν, δὲν εἶνε δίκαιον μὲ τὴν σειρά μου νὰ σέ δέρνω καὶ ἐγὼ γιὰ τὸ καλὸ σου, ἀφοῦ τὸ καλὸ ζητάει τὸ ξύλο; Ἡ μήπως τὸ δικό σου κορμὶ δὲν πρέπει νὰ φάγῃ ξύλον καὶ μόνο τὸ δικό μου πρέπει; Ἡ μήπως δὲν γεννήθηκα ἐγὼ ἐλεύθερος; Τὰ παιδιὰ νὰ κλαῖνε καὶ οἱ πατέρες ὅχι;

— Ἀλλὰ

— Θὰ εἴπῃς σύμφωνα μὲ τὸν νόμον, πῶς τὸ παιδί πρέπει νὰ τρώγῃ ξυλιές. Ἄλλ' ἐγὼ σοῦ ἀπαντᾶω πῶς οἱ γέροντες εἶνε δυὸ φορές παιδιὰ καὶ ἀρμόζει πρὸς πολὺ νὰ τιμωρῇ κανεὶς τοὺς γέροντας παρὰ τοὺς νέους γιὰτὶ τὰ σφάλματα τοὺς δυσκολότερα συγχωροῦνται.

— Ἀλλὰ ὁ νόμος δὲν παραδέχεται πουθενὰ νὰ μεταχειρίζονται ἔτσι τοὺς γονεῖς.

— Αὐτὸς ποὺ ἔκαμεν αὐτὸν τὸν νόμο δὲν εἶταν ἄντρας ὅπως ἐσύ κ' ἐγώ ;
 "Ἐτσι τὸ βρῆκε καλλίτερο τότε. Μὰ μήπως ἐγὼ δὲν θὰ εἶχα τάχα τὸ δικαίωμα, νὰ κάμω ἓνα κινούμεριον νόμο, ποὺ θὰ ἐπέτρεπε εἰς τὰ παιδιά νὰ δέρνουν μὲ τὴν σειρά τους τοὺς πατέρες τους ; "Ὅλες τίς ξυλιές ποὺ φάγαμε πρὶν αὐτοῦ τοῦ νόμου, σὴν τίς χαρίζουμε, καὶ συναινοῦμε γιὰ ὅ,τι ἀτιμωρεῖται ξυλοκοπηθήκαμε. Κοίταξε ὅμως τοὺς πετεινοὺς καὶ τ' ἄλλα ζῶα πῶς μάχονται μὲ τοὺς γονεῖς τους. Ἐν τούτοις τί διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν καὶ μ' ἐμᾶς, ἂν τοῦτο δὲν εἶνε μία πρόταση διαταγμάτων ;

Ὁ Στρεψιάδης ἀπελπισμένος ἐναντίον τοῦ γιου τοῦ καὶ ἰδίως ἐναντίον τῶν δασκάλων ὅπου τοὺς τὸν εἶχεν ἐμπιστευθῇ, πᾶν νὰ βάλῃ φωτιὰ εἰς τὸ σπίτι τοῦ Σωκράτη γιὰ νὰ τὸν κάψῃ ζωντανὸ μ' ὅλους τοὺς μαθητάς του, αὐτὸν τὸν δάσκαλο τῆς ψευτιᾶς καὶ τῆς ἀνηθικότητος.

Αὐτὴ ἡ ὀρμητικὴ σάτυρα, συνοψισμένη εἰς τὰ ὑσιώδη τῆς σημεία, ἀναφέρεται εἰς τὶς τρεῖς ἀκόλουθες κατηγορίες.

Ὁ Σωκράτης εἶνε ἓνα ἀσεβέστατον πνεῦμα ποὺ δὲν προσέχει οὔτε γιὰ τὴν ἀλήθειαν, οὔτε γιὰ τὴν ἠθικὴν καὶ ὑποβάλλει ὅλες τίς σκέψεις καὶ τίς πιὸ σεβαστὰς ἀκόμα σὲ μιὰ κριτικὴ γενικῶς ἀνατρεπτικὴ ἀλλὰ ἀδικαιολόγητη. Εἶνε ἐπικίνδυνος καὶ ἀνειλικρινής.

Ὁ Σωκράτης εἶνε βιθυσμένος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, μὲ τὴν ὀλοφάνερην τάσιν ἡ ἀποδείξῃ ὅτι ὅλα περνοῦν εἰς τὸν κόσμον σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους μιᾶς ἀνάγκης τυφλῆς. Ἐδραιώνει τὴν θετικὴν ἐπιστήμην γιὰ νὰ καταστήσῃ ἄχρηστη τὴν θρησκείαν. Εἶνε ἄθεος.

Ὁ Σωκράτης ἀναζητᾷ τὴ φύσιν τοῦ δικαίου γιὰ ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὸν θετικὸν νόμον, εἰς τὸ πατροπαράδοτον δίκαιον, ἓνα νόμον δῆθεν ἰδεώδη, ἓνα δίκαιον αὐτονομαζόμενον νοητό, καὶ ποῦ δὲν εἶνε παρὰ ἡ ἄρνησις τῆς νομιμότητος καὶ κάθε ἠθικῆς. Ὁ Σωκράτης μαχίνοι τὴν νιότη πῶς δὲν ὑπάρχει καλόν, οὔτε κακόν, κ' εἶνε ἓνας αἰσχροὺς διαφθορέας.

Προσθέτουμε ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης, χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι πέφτει ὁ ἴδιος σὲ ἀντιθέσεις μὲ τὸν ἑαυτοῦ, κατηγορεῖ τὸν Σωκράτη ὅτι διάγει μιὰ ζωὴ ὅχι καὶ πολὺ αὐστηρὴν, μιὰ ζωὴ στερήσεων, χωρὶς καμμιά ἡδονήν, χωρὶς εὐτυχίαν καὶ κομψότητα. Ἄν κάμνῃ χρῆσιν αὐτοῦ τοῦ ἐπιχειρήματος, εἶνε γιὰτὶ ἀπευθύνεται εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐρωτευμένους μὲ τὴν εὐπορίαν τους, καὶ ποῦ δὲν ἐνδιαφέρονται νὰ τὴν θυσιάσῃν εἰς τὶς ἀπκίτησες τῆς Σωκρατικῆς θεωρίας. Ἀλλὰ ὁ κατήγορος δὲν ὁμολογεῖ τὴν μεροληψίαν του ὅταν θέλῃ νὰ τὸν προμοιάσῃ μὲ τοὺς σοφιστὰς ἓναν ἄνθρωπον πρῶτον, ἂν εἶνε ἐπιδεξιὸς διχλεχτικὸς ὅπως αὐτός, δὲν μεταχειρίζεται ὅμως τὴν ἐπιδεξιότην του γιὰ ν' ἀποχτήσῃ πλοῦτην, ἡδονὰς καὶ τιμὰς, ἀλλὰ

φαίνεται ἀπεναντίας νὰ προσπαθῇ καὶ περιορίσῃ τὶς ἀνάγκες τοῦ καὶ τὴν φιλοδοξία τοῦ; Μ' ὅ,τι καὶ ἂν κάμνῃ ὁ Ἀριστοφάνης δὲν μπορεῖ νὰ ἐμποδίσῃ ὥστε ἡ ζωὴ τοῦ Σωκράτη νὰ μὴ εἶνε ἡ πιὸ μεγαλοπρεπέστερη ἐπανόρθωσις τῶν κατηγόριαις τοῦ. Ἡ ὁ Σωκράτης εἶνε τρελλὸς ἢ εἶνε ἡ προσωποποίησις τῆς σοφίας. Ἀλλὰ ὅπως εἶνε βέβαιον δὲν ὑπέταξε τὴν διαγωγὴν τοῦ, τὴν γλῶσσαν τοῦ καὶ τὴν σκέψιν τοῦ εἰς τὴν ἐπίμονον φροντίδα τῆς περιουσίας τοῦ καὶ τῆς φήμης τοῦ ὅπως οἱ σοφισταί.

Καὶ τόσο πολὺ μάλιστα εἶναι χτυπητὴ ἡ ἀντιλογία τοῦ αὐτοῦ πούδεν ξεφυγεν ἀπ' τὴν προσοχὴν τῶν Ἀθηναίων. Γι' αὐτοὺς, ἂν ὁ Σωκράτης ὁμοιάζει με τοὺς σοφιστὰς με τοὺς λόγους τοῦ, διαφέρει ὅμως με τὰ ἔθη τοῦ. Καὶ τοῦτο τοὺς σατανίζει. Ποιὰ εἶνε λοιπὸν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ τοῦ περιέργου ἀνθρώπου ποὺ με τὶς ἀνήθικες ιδέαι, διάγει μιὰ ζωὴ ἠθικώτατη, ὁ ὁποῖος, ἀναπτύσσοντας τὰ χειρότερα ψέμματα, ἔχει τὸν τόνον τῆς ἀλήθειας; Εἶνε ἓνα τέρας, ἓνα παράδοξον φαινόμενον, ἀκατανόητος γιὰ τοὺς ὁμοίους τοῦ καὶ εἰς ἀντίθεσιν μ' ὅλους τοὺς φυσικοὺς νόμους.

*
* *

Σ' τὸ «**Συμπόσιον**» τοῦ ὁ Πλάτωνας παρουσιάζει τὸν Σωκράτη καὶ τοὺς φίλους τοῦ μαζεμένους ὀλόγυρα εἰς τὸ τραπέζιν, καὶ ἀνταλλάσσοντας με μορφὴν ἀστεϊότητος σοβαρώτατες σκέψεις. Εἶχαν συμφωνήσῃ ὁ καθένας τοὺς με τὴν σειράν του νὰ πλέξῃ τὸ ἐγκώμιον τοῦ Ἑρωτα. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὁμιλεῖ τελευταῖος καὶ φοβούμενος μὴ βρεθῇ στενοχωρημένος μιῶντας καὶ πάλιν γιὰ θέμα σχεδὸν ἐξηντλημένο, ἀρχίζει τὸ ἐγκώμιον τοῦ Σωκράτη, ἀφήνοντας ἐκεῖνον τοῦ Ἑρωτα.

Ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχε πιά ἀδειάσῃ κάμποσα ποτήρια καὶ ζητᾷ ἀπὸ πρῶτα τὸ συμπάθειον γιὰ τὴν ἀκατάστατον γλῶσσαν ποὺ ἡ μέθη τοῦ θὰ τοῦ ὑπαγορέψῃ καὶ ἀρχίζει μιῶντας ἔτσι.

— Φίλοι μου γιὰ νὰ ἐπαινέσω τὸν Σωκράτη θὰ μεταχειρισθῶ κάποιες σύγκρισεις. Θὰ νομίσητε πῶς τὸ κάνω γιὰ νὰ γελάσω, ἀλλὰ σὰς βεβαιῶ πῶς τίποτε δὲν θὰ εἶνε σοβαρότερον ἀπ' ὅ,τι τώρα θὰ εἰπῶ. Καὶ πρῶτα-πρῶτα λέγω πῶς ὁ Σωκράτης μοιάζει με αὐτοὺς τοὺς Σεληνοὺς, ποὺ βλέπει κανεὶς ἔξω ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια τῶν ἀνδριαντοποιῶν καὶ ποὺ οἱ καλλιτέχναι τοὺς παρουσιάζουν με φλόουτο ἢ με αὐλοὺς εἰς τὸ χεῖρ καὶ ποὺ εἰς τὸ ἐσωτερικόν τοὺς, ἀνοίγοντάς τοὺς κανεὶς ἀφοῦ χωρίσῃ τὰ δύο τεμάχια, ποὺ τ' ἀπαρτίζουν, εὐρίσκει κλεισμένα ἀγαλματάκια θεῶν.

Οἱ Σεληνοὶ ἦσαν παλαιοὶ Σάτυροι ποὺ συντρέφευαν τὸν Διόνυσον. Τοὺς ἀναπαριστοῦσαν με μιὰ φυσιογνωμίαν εὐθυμῆν, τὴν μύτην σιμῆν, τὸ κορμὶ χοντρὸ καὶ σοδιγγυλὸν σὰν τὸ βαρέλι ποὺ κυλοῦσαν ἀδιάκοπα μαζί τους, καὶ σχεδὸν πάντα νηθευμένους. Τοὺς ἐχαρακτήριζαν πῶς ἔτρεφαν ἰδιαίτην συμπάθειαν εἰς τὸν

ὕπνο, τὸ κρασί καὶ τὴν μουσικὴ καὶ τοὺς ἐνόμιζαν προικισμένους ἀπὸ μιᾶς θεῖας ἐμπνευσης πού τοὺς ἐπέτρεπε νὰ προλέγουν τὸ μέλλον.

— Γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ ἐμοιότητ' ἐξακολουθεῖ ὁ Ἀλκιβιάδης, σὺ ὁ ἴδιος Σωκράτης δὲν θὰ τὸ ἀμφισβητήσης. Ἀλλ' ἄφησέ με νὰ ἐξακολουθήσω τὴν σύγκρισή μου ὡς τὸ τέλος. Δὲν εἶσαι, ὅπως ὁ Σεληνὸς Μαρσύας, ἓνας ἀδιάντροπος περιγελαστής; Δὲν εἶσαι, ὅπως ἐκεῖνος, αὐλητής; Ἡ μόνη διαφορὰ εἶνε ὅτι ὁ Μαρσύας εἶχεν ἀνάγκη ἐνὸς ὀργάνου γιὰ νὰ θέλγῃ τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῶ σὺ χωρὶς κανένα ὄργανο καὶ μὲ μόνο τὰ λόγια σου τὸ κάμνεις καλλίτερα. Τὰ λόγια σου ξιπάζουν, συγκινοῦν, ἐνθουσιάζουν καὶ προκαλοῦν τὰ δάκρυα. Εἶνε ἀναμφισβήτητο πῶς ὁ Περικλῆς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀκόμα εἶνε εὐγλωττοὶ ῥήτορες, μὰ αὐτοὶ ποτὲ δὲν ἐτάραξαν τὴν ψυχὴ μου, ποτὲ δὲν μ' ἔκαμαν ν' ἀγανακτήσω ἐναντίῳ τῆς ἰδίας μου δουλείας. Μὰ ὅταν σ' ἀκούω Σωκράτη τότε νιώθω τὸν ἑαυτὸ μου σὲ τέτοιο βαθμὸ συγκινημένο πού λέγω «Νὰ ζῇ κανεὶς ὅπως ζῶ δὲν ἀξίζει καὶ πολὺ τὸν κόπο». Μάλιστα, φίλοι μου, ὁ Σωκράτης εἶνε ἓνας μάγος ὅπως ὁ Σεληνὸς Μαρσύας. Ὅπως ἐκεῖνος φαίνεται τὸ ἴδιον νὰ μὴ ξέρῃ τίποτε καὶ δὲν ἀκούει τίποτε κι' ὅ,τι κι' ἂν εἶνε. Ἀλλὰ δὲν εἶνε αὐτὸ πού τὸν σκεπάζει ὁ Σεληνὸς πού κρύπτει τὸν Θεό. Ἀνοίξατέ το καὶ θὰ βρῆτε θησαυροὺς σοφίας κρυμμένους μέσα του! Ὁ Σωκράτης εἶνε ὁ πιὸ σοφὸς ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Θωρεῖ ὅλα τὰ καλὰ τῆς τύχης γιὰ τίποτε καὶ ξέρεῖ ν' ἀντισταθῇ σ' τὰ θέλητ' τῆς πιὸ ἀπολαυστικώτερης ἡδονῆς ὅπως πάλι γνωρίζει νὰ ὑποφέρει ἀκόπως ὅλες τὶς ἰσχυρὲς θλίψεις.

Ἐκάμμε μαζί τὴν ἐκστρατεία σ' τὴν Ποτίδεια. Κανένας σὰν κι' αὐτὸν δὲν μπορούσε ν' ἀνθέξῃ σ' τὴν κούραση, σ' τὴν πείνα καὶ σ' τὴν δίψα. Κι' ὅταν σ' τίς παγωνιῆς κανένας δὲν μπορούσε νὰ βγῇ ἐξω ἀπὸ τὴν σκηνή, κ' ἂν ἐβγαίνειν εἴταν καλὰ ντυμένος, καὶ ποδεμένος, τὰ πόδια σκεπασμένα ἀπὸ κατ'ζέδες καὶ γούνες, ὁ Σωκράτης μόνος πηγαينوήρχονταν σκεπασμένος πάντα μὲ τὸ ἴδιον ἐπανοφῶρι, πού ἔχει συνήθειαν νὰ φορῇ καὶ περπατοῦσε μὲ γυμνὰ τὰ πόδια ἐπάνω σ' τοὺς πάγους τόσο ἥσυχα σὰν κ' ἐμᾶς πού εἴμαστε ποδεμένοι. Φαίνονταν ἀναίσθητος σ' τὸ ψῦχος. Ἀλλὰ νὰ πιά, θὰ σᾶς δείξῃ τὴν περίεργον ἄνθρωπον εἶνε ὁ Σωκράτης, καὶ πού συνέβη ἓνα καλοκαιριάτικο πρωτὶ. Ὁ Σωκράτης περπατοῦσε μέσα σ' τὸ στρατόπεδον βυθισμένος σ' τὴν σκέψιν του. Ἐξέφ' ου σταματᾷ χωρὶς νὰ κινεῖται πιά. Οἱ σκέψεις του εἶχαν πάρει δρόμον φαίνεται γιὰτὶ μιὰ ὥρα ἔμεινεν ἐκεῖ χωρὶς νὰ κάμῃ βῆμα. Οἱ συντρόφοι μὲς ἄρχισαν νὰ τὸν παρρηγοῦν ἐρωτῶντας τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς τί τάχατες νὰ ὠνευροπολοῦσεν τὴν ὥρην. "Ἐμεινεν ἐκεῖ ὁλόκληρη τὴν ἡμέραν ἀνασχολημένος μὲ τὴν ἴδιαν σκέψιν, καὶ τὰ σουρπώματα οἱ Ἴωνες στρατιῶτες ἀφοῦ ἐδείπνησαν, ἔφερον τὶς στρατιωτικὰς τρεχλῖνας σ' τὸ ὑπαιθρον καὶ σιμά του γιὰ νὰ ἴδουν, ἂν θὰ περνοῦσεν ὅλη τὴν νύκτα σ' τὴν ἴδιαν θέσιν.

Καὶ τῶντις ὁ Σωκράτης ἔμεινεν ἐκεῖ ὅρθιος κι' ἀκίνητος ὡς τὴν χαρὰν.

Τότε, αφού ἔκαμε πρῶτα τὴν προσευχή του ἔς τὸν ἥλιο, ἀποσύρθηκε. Θέλετε τώρα νὰ τὸν ἴδετε πῶς πολεμοῦσε ἔς τις μάχες; Αὐτὸς εἶνε πού, ἔς αὐτὴν τὴν μάχη, πού μ' ἀπέδωσαν ὅλη τὴν τιμή, βλέποντας μὲ πληγωμένο, δὲν θέλησε ποτὲ νὰ μ' ἐγκαταλείψῃ καὶ μ' ἔσωσε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἐχθροῦ. Σ' τὴν ὑποχώρηση τοῦ Δέλιου μᾶς ἀπέδειξε τὴν θαυμαστὴ ψυχραιμία του. Ἐβάδιζε τόσο σὰν νὰ περπατοῦσε ἔς τοὺς δρόμους τῆς Ἀθήνας, μὲ τὴν περπατησιά του ἔξοχη καὶ τὸ βλέμμα του περήφανο. Θωροῦσε τὸν ἐχθρὸ μὲ τὴν γαλήνη ἔς τὴν ψυχὴ καὶ ἡ στάση του ἔδειχνε πῶς δὲν θὰ τὸν πλησίαζε κανεὶς χωρὶς νὰ κακοπεράσῃ. Κ' ἔτσι ἀποσύρθηκε χωρὶς κανεὶς νὰ τοῦ ἐπιτεθῇ ἐνῶ τὴν ἴδια ὥρα κυνηγοῦσαν τοὺς ἄλλους πού τὸ εἶχαν κόψει δρόμο. Τὸ κάτου-κάτου τῆς γραφῆς ὁ Σωκράτης δὲν ὁμοιάζει μὲ κανένα οὔτε μεταξὺ τῶν ἀρχαίων οὔτε μεταξὺ τῶν νέων. Αὐτὸς ὁ παράδοξος ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὸν ὅμοιο του τοῦλάχιστο ἀνάμεσα ἔς τοὺς ἀνθρώπους διότι ἀκόμα μιὰ φορὰ τὸν συγκρίνω θεληματικῶς μὲ τοὺς Σεληνοὺς καὶ τοὺς Σατύρους καὶ θὰ προσθέσω πῶς οἱ λόγοι του σὲ κάνουν νὰ φανταζεσθαι αὐτοὺς τοὺς Σεληνοὺς πού ἀνοίγονται.

Ὅταν μιλάῃ, αὐτὸ πού λέγει φαίνεται ἔς τὴν ἀρχὴν παράξενο. Δὲν δείχνει ποτὲ τὴν σκέψιν του, παρὰ σκεπασμένη μέσῃ ἔς ἔκφραστες χοντροκομμένες ὅπως ἔς τὸ δέρμα ἐνὸς αὐθάδη σατύρου. Δὲν μᾶς μιλάῃ παρὰ γιὰ τοὺς ὄνους, τοὺς σιδηρουργούς, τοὺς τζαγκάρηδες καὶ τοὺς βυρσοδέψες καὶ φαίνεται πῶς λέγει πάντα τὸ ἴδιο πρᾶγμα καὶ μὲ τις ἴδιες φράσεις, μὲ τρόπο πού δὲν ὑπάρχει ἀμαθὴς καὶ ἡλίθιος νὰ μὴ γέλασε μαζί του. ἄλλ' ὅταν ἀναλύῃ κανεὶς αὐτὰ τὰ λόγια, καὶ μπαίνει ἔς τὸ σκεπασμένο τους νόημα, τότε θὰ τοῦ, εὖρη ἀληθινὰ θεϊκοῦς, γιὰτὶ κλείουν μέσα τους τὸ μυστικὸ τῆς ἀρετῆς.

*
* *

Ὁ Ραμπιελάι, ἔς τὸν πρόλογο τοῦ «Γκαργκαντούρ» τοῦ ἐσχολίασε μὲ μεγάλη ἐπιτυχία αὐτὴ τὴν ἐξυπνὴ σύγκριση.

— Ὁ Ἀλκιβιάδης ἔς τὸν διάλογο τοῦ Πλάτων, πού ἐπιγράφει Συμπόσιο, ἐπαινῶντας τὸν δάσκαλό του τὸν Σωκράτη καὶ χωρὶς καμιά ἀντιλογία ὀνομάζοντας αὐτὸν τὸν μεγαλείτερο τῶν φιλοσόφων, μέσῃ ἔς τὰλλα λέγει πῶς μοιάζει καὶ μὲ τοὺς Σεληνοὺς. Οἱ Σεληνοὶ ἦσαν ἄλλοτε μικρὰ κουτάκια, ὅπως τοὺς βλέπομεν σήμερα στὰ διάφορα φαρμακεῖα, ζωγραφισμένα μὲ προσωπάκια γελαστά καὶ παιχνιδιάρικα, καὶ ἄρπυιες, καὶ σατύρους, καὶ κεντημένα πουλάκια, καὶ λαγούς μὲ κέρατα καὶ ἄλλες παρόμοιες ζωγραφιὰς φτειχισμένες ἐπίτηδες γιὰ νὰ κάμνουν τὸν κόσμον νὰ γελάῃ. Τέτοιους ἦταν ὁ Σεληνὸς ὁ δάσκαλος τοῦ Βάκχου. Ἀλλὰ μέσα τοῦ τὸν παρουσίαζαν πῶς ἐκρύβε χίλιων εἰδῶν φάρμακα ὅπως τὸ βάλασμον τὸν μόσχο καὶ ἄλλα πολύτιμα πράγματα. Τέτοιους, ἔλεγε, πῶς ἦταν

κι' ὁ Σωκράτης, γιατί σάν τόν ἔβλεπε κανείς καί τόν ἔκρινε ἀπό τὸ ἐξωτερικὸ του μονάχα, δὲν θὰ ἔδινε γι' αὐτόν οὔτε μιὰ χειράδα κρεμύδια, τόσο ἦτο ἄσχημος σ' τὸ σῶμα καὶ γελοῖος σ' τὰ φερσίματά του, μὲ τὸ βλέμμα του ὅπως ἐκείνο τοῦ ταύρου, τὴν τρελλή του φυσιογνωμία, ἀπλὸς σ' τὰ ἦθη, χωριατοντυμένος, φτωχός, ἄτυχος σ' τὶς γυναῖκες, ἀνίκανος γιὰ κάθε ἀξίωμα τῆς δημοκρατίας, πάντοτε κρύφτοντας τὴν θεϊκὴ σοφία του. Ἀλλὰ ἀνοίγοντας αὐτὸ τὸ κουτάκι θὰ βρίσκατε μέσα ἓνα οὐράνιο καὶ ἀνεχτίμητο φάρμακο, μιὰ διάνοια πῶς πολὺ παρὰ ἀνθρώπινη, θαυμάσιες ἀρετές, ἀνίκητη ἀνδρεία, ἐγκράτεια πού δὲν ἔχει τὸ ταίρι της, βέβαιη εὐχαρίστηση, τέλεια ἀσφάλεια καὶ ἀπίστευτη περιφρόνηση γιὰ ὅ,τι οἱ ἄνθρωποι τρέχουν, ἐργάζονται, ταξιδεύουν καὶ μάχονται.

Σπάνιοι ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι πού μπόρεσαν νὰ νιώσουν τὴν ψυχὴ τοῦ Σωκράτη, πού ἔμαθαν ν' ἀνοίξουν τὸν Σεληνὸν γιὰ νὰ ἀνακαλύψουν τὸν Θεό. Ἀλλὰ κι' αὐτός ὁ Σωκράτης δὲν ἐγνώρισε βέβαια χωρὶς δυσκολία τὸν ἑαυτό του, τὴν ἀληθινή του φύση καὶ τὴν σοφία πού ἔκρυβε μέσα του. Ὁμολογοῦσε πῶς σ' τὰ νεανικά του χρόνια ἡ φλογερὴ του ιδιοσυγκρασία τὸν ἔσπρωχνε πῶς πολὺ γιὰ τὴν δράση καὶ τὶς βίαιες ἡδονές παρὰ γιὰ τὴν σκέψη καὶ τὴν ἡσυχία εὐτυχία, καὶ ἡ κρίση του ἄρχισε λίγο-λίγο νὰ κυριαρχῇ καὶ νὰ δαμάζῃ τὶς αἰσθησες του. Ἐγίνεν ὁ ἀληθινὸς δημιουργὸς τῆς φιλοσοφίας του ἀφοῦ τὴν κατέχτησε μέσα σ' τὸν ὑπομονητικὸ του ἀγῶνα ἐναντίον τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἐπαναστατικοῦ σώματος του. Ἀπὸ τὸν Σεληνὸν ἐβγήκεν ὁ Θεός. Χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία ἂν ἀνεγνώριζε μέσα του κάποιον κλίσιν, ἀξιοπαρτήρητη γιὰ τὶς πρόστυχες ἀπόλαυσες, κάποιον συγγένεια πνεύματος μὲ τοὺς σοφιστάς, κάποιον ἀναλογία μὲ τὸν Σωκράτη ὅπως ἔτσι ὑποῦλα τὸν φαντάστηκεν ὁ Ἀριστοφάνης, αὐτὸ εἶναι ἓνας λόγος περισσότερος νὰ προφυλαχτῇ καλλίτερα ἐναντίον τοῦ ἴδιου του τοῦ ἑαυτοῦ καὶ νὰ δείξῃ ἀπὸ τὸν χαραχτήρα του ὅλα τὰ ξένα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἰδεώδη ἀπόφασί του.

Ἐνὰ ἀπρόβλεπτο συμβάν ἔκαμε πολὺ νὰ καθορίσῃ τὸν τρόπο τῆς σκέψης του καὶ τῆς διαγωγῆς του. Ὁ Σωκράτης εἶταν σαράντα χρονῶν ὅταν ὁ φίλος του Χαιρεφῶντας, ὄντας σ' τοὺς Δελφούς, εἶχε τὴν ἰδέαν νὰ ῥωτήσῃ τὸ μαντεῖο ἂν ὑπῆρχε σ' τὸν κόσμον ἄλλος ἄνθρωπος πῶς σοφὸς ἀπ' τὸν Σωκράτη. Καὶ ἡ Πυθία ἀπήντησε πῶς δὲν ὑπῆρχε κανένας. Αὐτὴ τὴν ἀπάντησιν τὴν ἔφεραν σ' τὸν Σωκράτη κι' ὁ Πλάτωνας μᾶς μετέδωκε τὴν διήγησιν τῶν σκέψεων πού ἐνέπνευσε σ' τὸν δάσκαλό του ὁ χρησμός.

— Ἐρώτησα ἀμέσως τὸν ἑαυτό μου. Τί λέγει λοιπὸν ὁ Θεός; Τί ἔννοια νὰ κρύφτουν τὰ λόγια του; Διότι γνωρίζω πῶς μέσα μου δὲν κρύφτω καμιὰ σοφία, οὔτε μεγάλη, οὔτε μικρή. Ἐπῆγα τότε σ' ἓνα ἀπὸ τοὺς συμπολίτες μου, πού τὸν θεωροῦν γιὰ τὸ πῶς σοφὸς τῆς χώρας. Συνωμίλησα πολλὴ ὥρα μαζί του καὶ παρετήρησα πῶς ἂν περνοῦσε γιὰ σπῆρες, ἂν πράγματι τὸ πιστεύει κι' αὐτὸς πῶς εἶταν τέτοιος, ἀληθινὰ δὲν εἶχαν καθόλου. Ἐπροσπάθησα λοιπὸν νὰ τὸν βγάλω

ἀπ' τὴν πλάνη καὶ δὲν κατώρθωσα τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ κάμω ἕνα ἐχθρό. Ἄνε-
γνώρισα τότε πῶς εἶμουν πιὸ σοφὸς ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο, γιατί ἂν δὲν ἤξερα
τίποτε περισσότερο ἀπὸ αὐτόν, μεταξύ μας ὅμως εἶταν πάντα κάποιε διαφορά,
ὅτι αὐτὸς μὴ γνωρίζοντας τίποτε, ἐπίστευε πῶς ὅλα τὰ εἶξερε, ἐνῶ ἐγὼ ἐπίσης
μὴ γνωρίζοντας τίποτε, δὲν ἐπίστευα πῶς ξέρω τίποτε. Κι' αὐτὸ τὸ πείραμα
τὸ ἔκαμα συχνὰ καὶ ἐνίωσα πολὺ γρήγορα τοῦ χρησιμοῦ τὸ νόημα. (Ὁ Ἀπόλλωνας
μόνος εἶνε σοφὸς καὶ ἡ ἀνθρώπινη σοφία δένε τίποτε ἢ σχεδὸν τίποτε. (Ὁ θεὸς
δείχνοντας με γιὰ τὸν πιὸ σοφὸ ἐννοοῦσε πῶς ἡ πιὸ μεγάλη σοφία εἶνε ν' ἀνα-
γνωρίσῃ κανεὶς τὴν ἀμάθειά του. Ἐκτοτε γιὰ νὰ ὑπηρετήσω 'ς τὸν θεόν, δὲν
ἔπαυα νὰ ἐξετάζω ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ποὺ συναντοῦσα καὶ προσπαθοῦσα ν' ἀνα-
καλύψω μέσα τους τὴν σοφία. Κι' ὅταν δὲν τὴν βρίσκω μεταχειρίζομαι γιὰ διδά-
μεσο τὸν χρησὸν δείχνοντας τους πῶς δὲν εἶναι καθόλου σοφοί. Καὶ αὐτὸ μ'
ἀπασχολεῖ τόσο πολὺ, ποὺ δὲν βρίσκω τὸν καιρὸ νὰ σκεθῶ οὔτε γιὰ τὴν Πολι-
τεία, οὔτε γιὰ τὴν οἰκογένειά μου.

..

Κ' ἔτσι ἡ ψυχὴ τοῦ Σωκράτη μὲ ἐμκενίζεται 'ς ὅλη της τὴν πραγματικότη.
Πνεῦμα βαθύτατα θρησκευτικὸ, ὁ Σωκράτης περπατεῖται τὸν χρησὸν γιὰ μιὰ
θεία ἐνδειξη καὶ θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸ του ἐπιφορτισμένο ἀπὸ τοῦ θεοῦ γιὰ μιὰ ἱερὴ
ἀποστολή. Αὐτὴ ἡ ἀποστολή συνίσταται οὐσιωδῶς νὰ προκλήσῃ σὲ καθὲ συνεί-
δηση μιὰ ἐπιστροφή 'ς τὸν ἑαυτὸ της καὶ νὰ βοηθηθῇ 'ς τὴν ἐσωτερικὴ της ἐξέ-
ταση. Κι' ὁ Σωκράτης παίρνει γιὰ ἀξίωμα τὸ ἀπόφθεγμα τὸ γραμμένο ἀπάνω
'ς τὴν μετώπῃ τοῦ ναοῦ τῶν Δελφῶν «Γινώθι σεαυτὸν».

Ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὸν ἑαυτὸ του, προσθέτει, ξέρει τί τοῦ εἶνε χρῆσιμο
καὶ μπορεῖ νὰ διακρίνῃ αὐτὸ ποὺ οἱ δυνάμεις του μποροῦν νὰ δεχτοῦν καὶ τί
ν' ἀρνηθοῦν. Ἐπιχειρῶντας αὐτὸ ποὺ ξέρει νὰ κάμῃ, προμηθεύει 'ς τὸν ἑαυτὸ του
ὅ,τι τοῦ χρειάζεται καὶ ζῇ ἔτσι εὐτυχισμένα. Ἀπέχοντας ὅμως ὅ,τι δὲν ξέρει
νὰ κάμῃ, ἀποφεύγει τὰ σφάλματα καὶ ξεραύγει τὴν δυστυχία. Μὰ τὸ ἴδιο μέσο
εἶνε σὲ θέση νὰ κρίνῃ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς μεταχειρισθῇ χρή-
σιμα, εἴτε γιὰ νὰ προμηθεύῃ 'ς τὸν ἑαυτὸ του ὠφελήματα εἴτε γιὰ ν' ἀποφύγῃ
τις συμφορές. Μὰ ἐκεῖνος ποὺ δὲ γνωρίζει τὸν ἑαυτὸ του καὶ ποὺ περὶ γνωρίζει
τις δυνάμεις του, δὲν ξέρει νὰ κρίνῃ καλὰ, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε τὰ πράγματα.
Δὲν ἔχει καμιά ἰδέα τοῦ τί τοῦ ἀρμόζει, οὔτε τοῦ τί κάνει, οὔτε τῶν μέσων
ποὺ μεταχειρίζεται. Ἀπαιτᾶται σ' ὅλα καὶ χάνει ὅλες τις καλὰ εὐκαιρίες καὶ ἡ
δυστυχία εἶνε τὸ μόνο ποὺ τὸν περιμένει.

Ὁ Σωκράτης εἶνε ὁ ἀπόστολος τοῦ ἀνκλογισμοῦ, καὶ γιὰ πρώτη φορὰ κη-
ρύττει τὴν ἀρχὴ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Φιλοσοφίας. Καὶ 'ς

τὴν ἀδικιολόγητὴ δύναμη τῆς παρὰδοσης ἀντιτάσσει τὴν πρὸ ἰσχυρότερη δύναμη τὴν κυριαρχία τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Προσκαλεῖ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους σὲ μιὰ αἰωνία ἐξέταση τῆς συνείδησης ποὺ εἶνε ὁ ὅρος κάθε γνώτης καὶ κάθε δύναμης. Φέρνει ὅπως τὸ εἶπεν ὁ Κικέρωνας, τὴν φιλοσοφίαν ἀπ' τὸν οὐρανὸν εἰς τὴν γῆν, βεβαιώνοντας ὅτι τὰ πρῶτα αἰτία τῆς γνώσης δὲν βρίσκοντι ἔξω ἀπὸ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ μέσῳ εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τοῦτο γιὰτὶ γνωρίζει δὲν εἶνε. μπαίνει εἰς τὴν ἐσωτερικώτερη φύσιν τῶν ὑπάρξεων ἀλλὰ μόνον καθορίζει τὴν ἀναλογίαν τῆς φύσεως τῶν μὲ τὴν ἰδική μας, δηλαδὴ, τὴν χρησιμότητά τους γιὰ τὸν ἄνθρωπον. Γνώση εἶνε δύναμις καὶ μόνο δύναμις. Ἡ ἐπιστήμη συγχέεται μὲ τὴν ἠθική. Ζωὴ θὰ εἴπῃ σκέψιν καὶ πρέπει κανεὶς βραδίαν καὶ καλὰ νὰ σκέφτεται γιὰ νὰ ζῇ καλὰ καὶ μιὰ σκέψιν ποὺ δὲν εἶνε μιὰ πράξις, ἢ κάποιον μέσον δράσεως, δὲν εἶνε σκέψιν. Καὶ τοῦτο θὰ τὸ νιώθουμε σιγὰ-σιγὰ καὶ τόσο καλλίτερα ὅσο περισσότερο μπαίνουμε εἰς τὸ πνεῦμα τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας.

Ὁ Σωκράτης δὲν μοιάζει λοιπὸν μὲ τοὺς σοφιστὰς παρὰ φαινομενικῶς. Ὅπως αὐτοί, καταστρέφει τὸ σφάλμα, ἀλλὰ γιὰ νὰ στηρίξῃ καλλίτερα τὴν ἀλήθειαν. Ὅπως αὐτοὶ ἀμφισβητεῖ τὴν πατροπαράδοτον πεποίθησιν, εἴτε θρησκευτικὴν, εἴτε ἠθικὴν, ἀλλὰ τοῦτο τὸ κάμνει γιὰ νὰ δημιουργήσῃ μιὰ θρησκείαν ὑψηλότερη, μιὰ ἠθικὴν πρὸ καθαρῆς. Κι ἂν ἀρνεῖται κάθε ἀρχὴ ποὺ βασίζεται μόνο εἰς τὴν συνήθειαν καὶ εἰς τὴν ἀντίθεσιν, εἶνε γιὰτὶ θέλει νὰ οἰκοδομήσῃ σταθερώτερα τὴν μόνον ἀρχὴν ποὺ πρέπει νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸ πνεῦμα, καὶ αὕτη εἶνε ἡ κριτικὴ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ὁ σκεπτικισμὸς τοῦ δὲν εἶνε λοιπὸν, παρὰ μιὰ μέθοδος γιὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν βεβαιότητα καὶ ἡ ἀμφιβολία τοῦ εἶνε πάντα προσωρινή. Πιστεύει εἰς τὸν θεὸν καὶ εἰς τὴν σκέψιν καὶ ζητάει τὸ Ἀληθὲς ἐπιθυμῶντας τὸ Ἀγαθόν.

Πέτρος Ζητουνιάτης

